

Stašo FORENBAHER

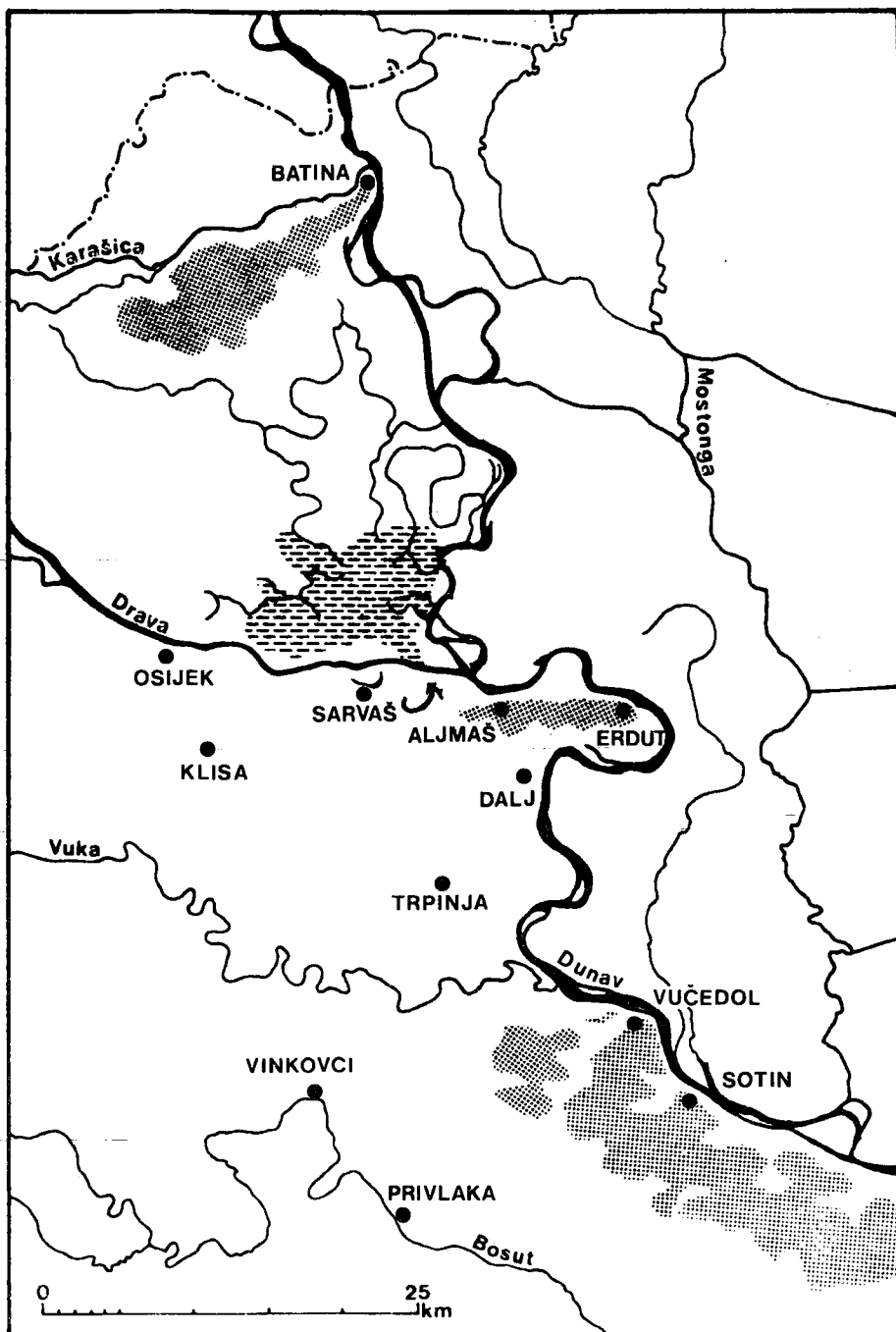
NALAZIŠTA GRUPE »BELEGIŠ II« U ISTOČNOJ SLAVONIJI

UDK 903.42(497.13)»6377«
Izvorni znanstveni rad
Original Scientific paper
Prehistorijska arheologija
Prehistoric archaeology
Primljeno: 1991.06.04.

Stašo Forenbaher
41000 Zagreb, Croatia
Đ. Salaja 3
Arheološki zavod
Filozofskog fakulteta

Karakteristični materijal kasnobrončanodobne grupe »Belegiš II« poznat je s dvanaest nalazišta zapadno od Dunava. Rad donosi njihov sažeti pregled, razmatra keramičke i metalne nalaze, te predlaže zaključke u vezi s porijeklom i datiranjem ove kulturne pojave na području istočne Slavonije.

Terenska istraživanja koja je Arheološki zavod Filozofskog fakulteta u Zagrebu provodio tokom proteklih desetak godina na prehistorijskim naseljima Privlaka i Vučedol iznijela su na svjetlo dana značajan broj nalaza starijeg horizonta kasnog brončanog doba. Prema svojim tipološkim karakteristikama ovi nalazi pripadaju grupi »Belegiš II«, bolje poznatoj s brojnih nalazišta u Bačkoj, Banatu, Srijemu i susjednim područjima, dok su u istočnoj Slavonij do nedavna smatrani stranom pojavom. Slični nalazi pojavili su se, međutim, u posljednje vrijeme na još nekoliko istočno-slavonskih nalazišta (bilo da se radi o sistematskim iskopavanjima ili slučajnim nalazima). Uvid u ovaj, većinom još neobjavljeni materijal, omogućili su mi kolege iz muzeja u Osijeku, Vinkovcima i Vukovaru. Izvjestan broj uglavnom slučajnih nalaza koje također treba pripisati »Belegiš II« grupi poznat je već od ranije iz literature, te se tako ukupni broj nalazišta popeo na dvanaestak. To nas obavezuje da prisutnost ove kulturne pojave u istočnoj Slavoniji razmotrimo u donekle izmijenjenom svjetlu.

Karta nalazišta grupe »Belegiš II« u istočnoj Slavoniji
Sites of »Belegiš II« group in eastern Slavonia

1. ALJMAŠ

Površinski nalazi, većina ih potječe s položaja Crkvina koji se nalazi na povišenoj zaravni nad desnom obalom Dunava, te s obližnje lokacije Zlatna ulica; dio nalaza vodi se pod naznakom Aljmaš – nepoznato nalazište. Prema površinskim zapanjanjima, radi se najvjerojatnije o naseobinskom nalazištu; uz kasnobrončanodobnu javlja se i keramika srednjeg brončanog doba.¹

NALAZI: ulomci žara »Belegiš II« tipa (razgrnuti fazetirani obodi, horizontalno kanelirani vratovi, koso i vertikalno kanelirani trbusi, karakteristično oblikovani parovi rošćića i drški).²

2. BATINA SKELA

Zbog cjelovitosti uvida u situaciju zapadno od Dunava navodimo osnovne podatke iako se radi o baranjskom lokalitetu. S ovog kompleksnog nalazišta smještenog na visokoj desnoj obali Dunava (nekropola, naselje, ostava) potječu mnogobrojni nalazi sakupljeni površinski i nesistematskim iskopavanjima,³ kao i materijal prikupljen iskopavanjem koje je pod vodstvom S. Foltiny-a proveo Smithsonian Institution u suradnji s Muzejom Slavonije u Osijeku.⁴ Objavljen je tek maleni dio prikupljenih nalaza.

NALAZI: jedini objavljeni nalaz koji se može pripisati grupi »Belegiš II« je osobujna varijanta žare ukrašene kombinacijom kaneliranja, urezivanja (šrafirani trokurti) i ubadanja po vratu i ramenu, te parovima rošćića (umjesto standardne dolazi rošćić okrenut prema dolje).⁵

3. DALJ

Nalazište Dalj – Livadice nalazi se na blago valovitom terenu, oko 1 km zapadno od današnje desne obale Dunava. Više ulomaka crnopoliranih kaneliranih žara tipa »Belegiš II« sakupljeno je kada je prilikom zemljanih radova razorena jedna keramičarska peć.⁶ Godine 1979. poduzeto je iskopavanje: otvoreno je 7 sondi ukupne površine 175 m², te je ustanovljeno da se radi o naseobinskom nalazištu. Kulturni sloj debeo je 1-1,5 m. Najstariji horizont obilježen je daljsko-bjelobrdskom inkrustiranom keramikom; nakon njega slijedi kasnovatinska (»Belegiš I«) keramika, dok najmlađi horizont pripada grupi »Belegiš II«.⁷

NALAZI: najmlađem horizontu pripadaju ulomci rošćića i drški, kaneliranih vratova i trbuha žara tipa »Belegiš II«; ulomci koničnih zdjela uvučenog oboda, s po 4 rošćića na obodu; ulomci bikoničnih zdjela ukrašenih horizontalnim žljebićima po ramenu, te ulomci horizontalnih drški grubih posuda čiji potpuni oblik ne poznajemo.⁸

Uz to, u Berlinu se nalazi bikonična žara tipa »Belegiš II«, ukrašena s četiri para rošćića i drški (bez kaneliranog ukrasa), slučajni nalaz iz Dalja.⁹

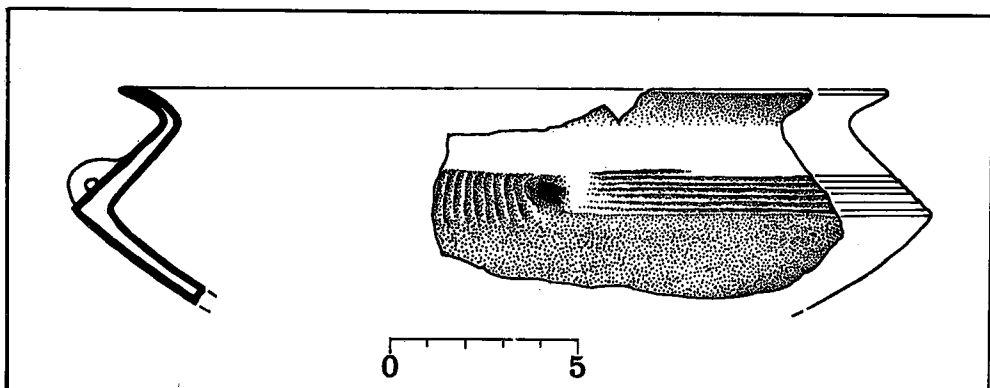
4. ERDUT

S nalazišta Erdut – Veliki Varod potječe slučajni nalaz žare »Belegiš II« tipa horizontalno kaneliranog vrata, koso kaneliranog trbuha, s 4 para rošćića i drški.¹⁰

Sondažna iskopavanja provedena u posljednje vrijeme na nekoliko položaja u Erdutu (Mali Varod, Veliki Varod, Žarkovac) dala su vrlo heterogen materijal različitih prethistorijskih razdoblja, no ništa što bi se sa sigurnošću moglo pripisati »Belegiš II« grupi.¹¹

5. KLISA

U svojem izvještaju s rekognosciranja, M. Bulat i Z. Bojčić spominju nalaze ulomaka fine crne kasnobrončanodobne keramike (žutobrdske i surčinske) s nalazišta Klisa – Ekonomija, te pretpostavljaju da se radi o ostacima naselja.¹² Među sakupljenim keramičkim materijalom prevladavaju ulomci srednjobrončanodobne inkrustirane keramike; pojedini kanelirani ulomci koji bi mogli potjecati od posuda »Belegiš II« tipa nisu dovoljno karakteristični za preciznije određenje.¹³

Slika 1: Osijek – Retfala (slučajni nalaz)

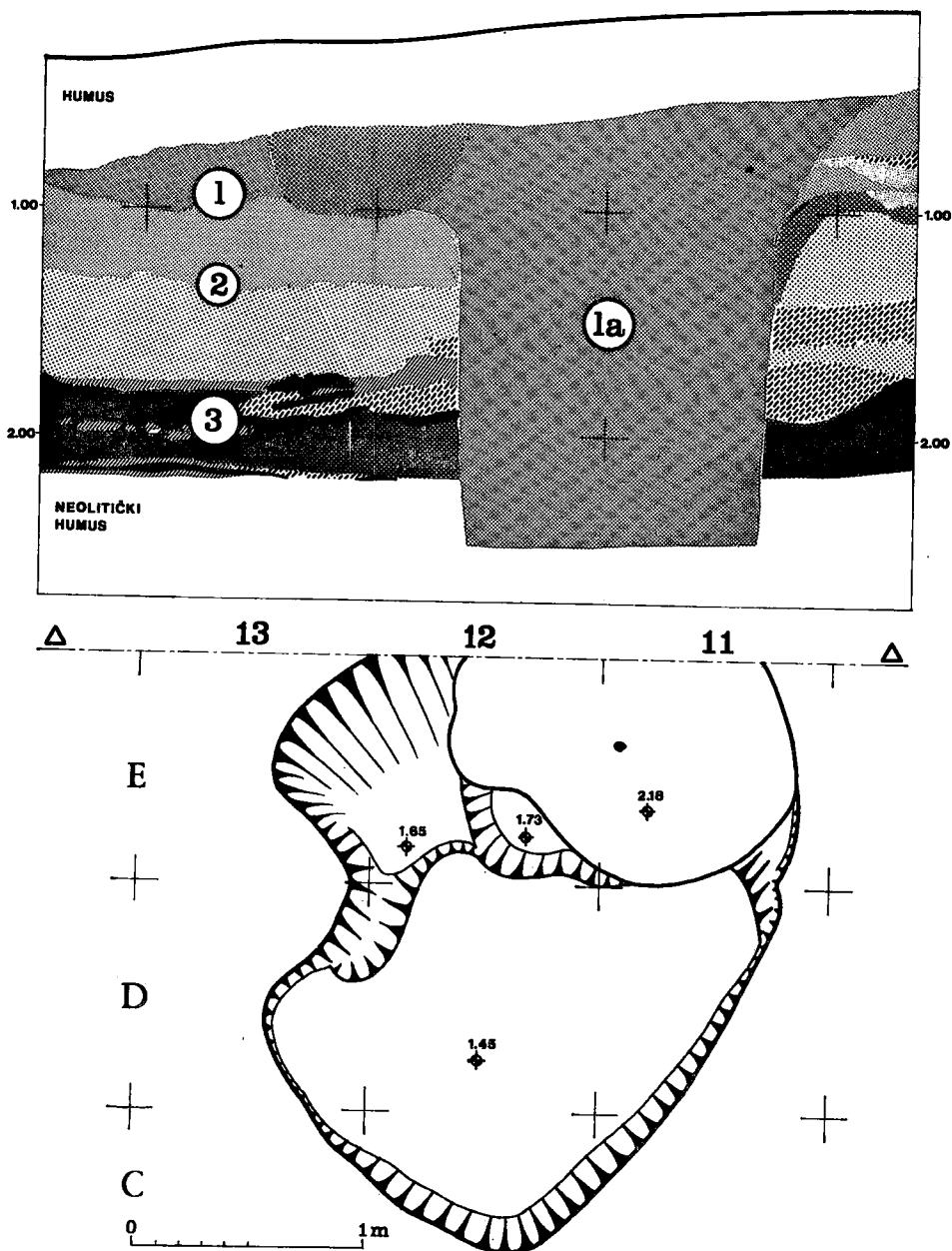
Fig. 1: Osijek – Retfala (chance find)

6. OSIJEK

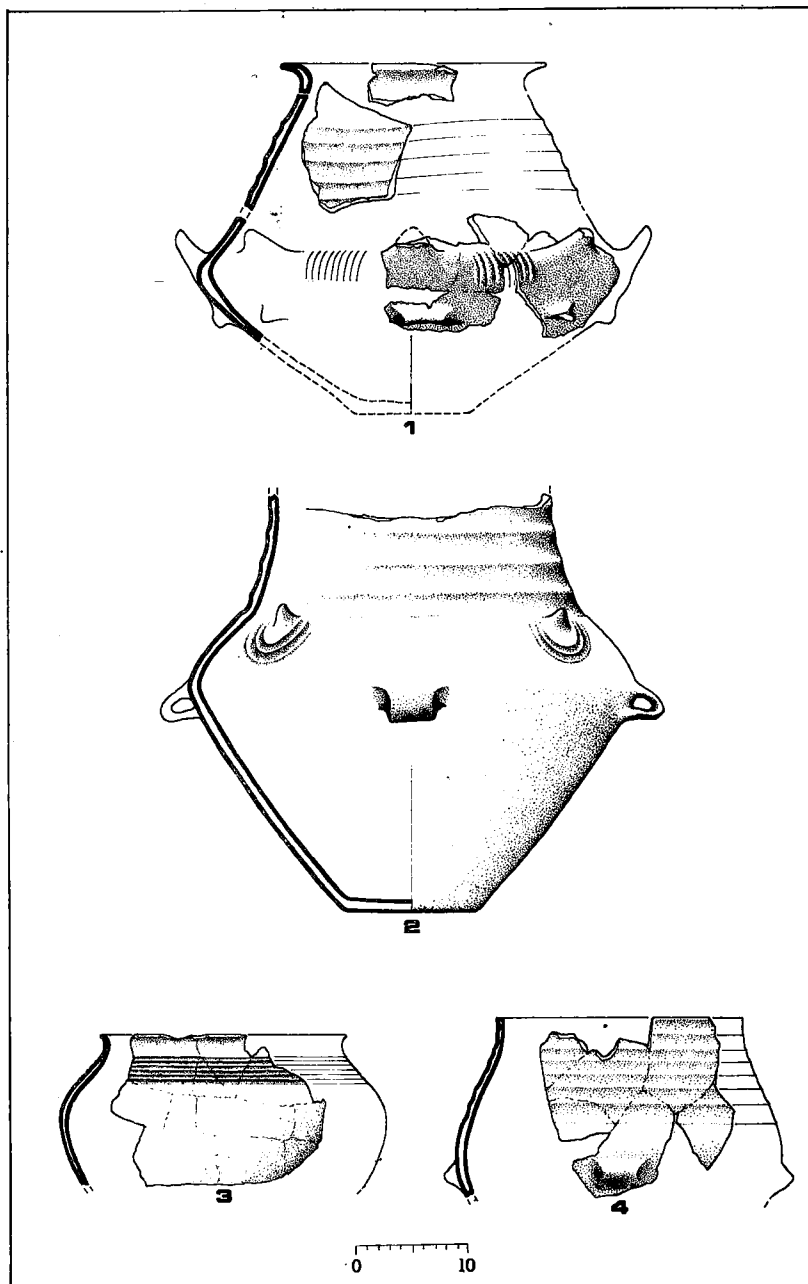
Slučajni nalazi sakupljeni su prilikom građevinskih radova godine 1987. na nalazištu Osijek – Retfala. Radi se o nalazima različitih razdoblja, od eneolitika do antike; među njima je i nešto tipičnih nalaza »Belegiš II« grupe.

NALAZI: ulomci horizontalno kaneliranih vratova te koso ili vertikalno kaneliranih trbuha žara; ulomci bikoničnih zdjela s malim tunelastim ručkama i horizontalnim žljebčićima na ramenu (slika 1); ulomci koničnih zdjela uvučenog oboda, s roščićima uz obod ili turbanastim obodom.

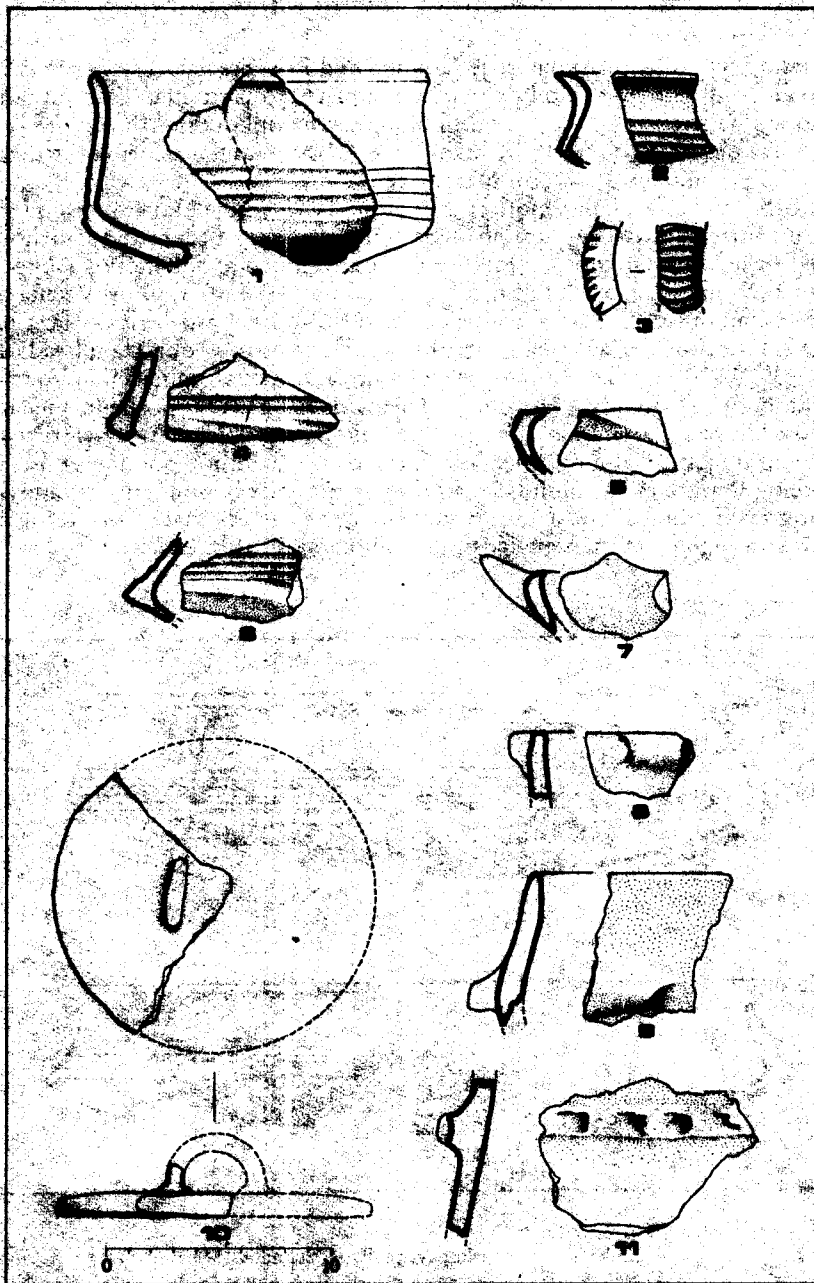
Za kronološko određenje nalaza značajni su nalazi brončanih predmeta: igle s ušicom i topuzaste igle ukrašene motivom jelove grančice.¹⁴

Slika 2: Privlaka – Gradina – presjek i tlocrt bronzanodobnog ukopanog objekta. 1 = latenski horizon; 1a = latenska jama; 2 = bronzanodobni horizon; 3 = neolitički horizon
 Fig. 2: Privlaka – Gradina: section and plan of the bronze age pit. 1 = La Tene horizon; 1a = La Tene pit; 2 = bronze age horizon; 3 = neolithic horizon

Slika 3: Privlaka – Gradina (iskopavanje 1979.)
Fig. 3: Privlaka – Gradina (excavation in 1979)

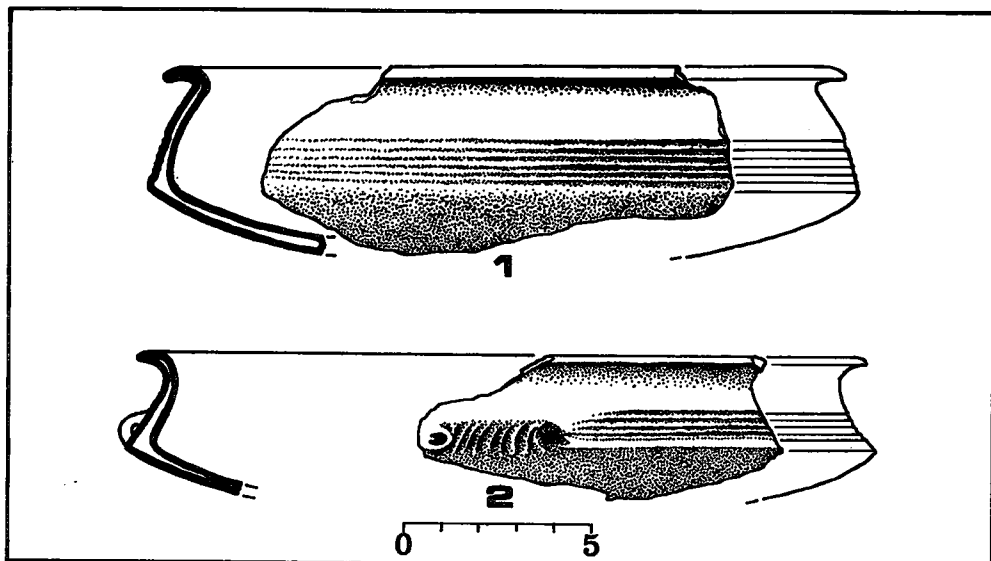

Slika 4: Privalača - Gradina (iskopavanje 1979.)
Fig. 4: Privalača - Gradina (excavation in 1979)

7. PRIVLAKA

Višeslojno prethistorijsko naselje Gradina kod Privlake nalazi se na povišenoj lijevoj obali Bosuta. Sastoji se od dva povezana platoa koji su u latenskom razdoblju bili utvrđeni bedemima i odvojeni od okolnog terena opkopom.¹⁵ Nalazište je istraživano u dva navrata: godine 1979. južni plato (100 m² unutar bedema i istražni rov bedema), te godine 1981. sjeverni plato.¹⁶

Svi brončanodobni nalazi potječu s južnog platoa koji je oko 4 m viši od sjevernog. Kulturni sloj ovdje je ukupno deo oko 2 m, no brončanodobni horizont predstavljen je samo tankim proslojkom na dodiru moćnog neolitičkog (sopotskog) i podjednako moćnog latenskog sloja, na dubini od oko 1.10-1.30 m. Većina nalaza iz tog horizonta pripada kasnoj vatinskoj kulturi (»vatinsko-belegiška« faza ili faza »Belegiš I«). Gustoća nalaza bila je nešto veća oko ukopanog objekta u kvadrantima C – D – E / 11 – 12 (slika 2),¹⁷ gdje je uz kasnovatinsku zastupljena u nešto manjem broju i kasnobrončanodobna keramika »Belegiš II« grupe. Ova posljednja nalazila se gotovo isključivo u plicem dijelu spomenutog ukopanog objekta, te uz vatrište neposredno pokraj njega. Zbog ovakove lokaliziranosti, kao i zbog poremećenosti brončanodobnog horizonta kasnijim latenskim ukopima, nije bilo moguće ustanoviti točan stratigrafski odnos između kasnovatinskog i »Belegiš II« materijala, već je izdvanje izvršeno uglavnom na temelju tipoloških karakteristika nalaza.

Slika 5: Sarvaš (iskopavanje R. R. Schmidt 1943.)
Fig. 5: Sarvaš (excavation of R. R. Schmidt 1943)

NALAZI (slike 3 i 4): ulomci nekoliko žara, od kojih su cjelovitije sačuvane: žara oblog trbuha, cilindričnog vrata ukrašenog širokim horizontalnim kanelirama (obod nedostaje); na trbuhu četiri široke trakaste ručke, između njih na ramenu četiri roščića koji su okruženi polukružnim koncentričnim kanelirama (slika 3/2). Žara razgrnutog oboda, koničnog horizontalno kaneliranog vrata, vertikalno kaneliranog bikoničnog trbuha, na trbuhu se 4 para roščića i drški izmjenjuju s parovima prema gore i prema dolje okrenutih roščića (slika 3/1). Ulomci koničnih zdjela uvučenog oboda, s roščićima na obodu slika (4/7) ili turbanastog oboda (slika 4/5). Ulomci bikoničnih zdjela razgrnutog oboda ukrašenih na ramenu s 2-3 horizontalna žljebića; bikonični trbuh katkada je ukrašen turbanastim kaneliranjem (slika 4/2, 4, 6). Ulomak na sličan način oblikovane šalice (?) (ručka nedostaje!) (slika 4/1); ulomak ručke ukrašen poprečnim kanelirama (slika 4/3). Ulomci dubokog lonca mekane S-profilacije sa širokim horizontalnim kanelirama na vratu i ramenu i horizontalnim drškama na trbuhu (slika 3/4). Ulomci trbušastih lonaca lagano razgrnutog oboda, ukrašenih horizontalnim ili kosim kanelirama na vratu (slika 3/3); na jednom ulomku vidljiv je trag odlomljene trakaste ručke koja je polazila od oboda. Ulomak oboda grubog cilindričnog lonca (?) s horizontalnom drškom na obodu (slika 4/8). Ulomak trbuha grubog lonca ukrašenog horizontalnim plastičnim rebrom s otiscima prsta (slika 4/11). Ulomak oboda i horizontalne drške veće grube posude (slika 4/9). Ulomak grubog poklopca s trakastom ručkom (slika 4/10).

8. SARVAŠ

Značajno višeslojno prehistorijsko nalazište, nalazi se na povišenoj desnoj obali danas mrtvog rukava Drave zvanog Vlastelinski brijeg. Kulturni sloj debeo preko 6 metara započinje neolitikom iznad kojega slijede eneolitički, brončanodobni i željeznodobni horizonti. Središnji dio nalazišta, površine nekoliko stotina m², istražio je R. R. Schmidt tokom godina 1943. i 1944, ali je cjelokupna dokumentacija tog iskopavanja uništena za vrijeme rata, te je tako golemi fundus prikupljenog materijala u znanstvenom smislu gotovo posve obezvrijeđen.¹⁸ Godine 1986. provedena su revizijska iskopavanja (dvije sonde ukupne površine 50 m²), te je ustanovljeno postojanje kasnobrončanodobnog sloja debljine oko 75 cm, obilježenog keramikom »Belegiš II« grupe.¹⁹

NALAZI: Među prilično obilnim keramičkim materijalom starijeg horizonta kasnog brončanog doba sa Schmidtovih iskopavanja prevladavaju pretežno tri tipa posuda: ulomci karakterističnih žara »Belegiš II« tipa (horizontalno kanelirani vratovi, kanelirani bikonični trbusi, te parovi roščića i drški; ulomci koničnih zdjela uvučenog oboda, s roščićima ili tunelastom ručkom na obodu; ulomci bikoničnih zdjela s malom tunelastom ručkom i horizontalnim žljebićima na ramenu (slika 5/1, 2). Vjerojatno iz Schmidtovih iskopavanja potječe i peharčić za nozi koji je, bez podrobnijih podataka, objavio Z. Vinski.²⁰ Nalazi iz revizionih iskopavanja 1986. posve odgovaraju navedenima; uz njih se pojavljuje i nekoliko ulomaka prilično osebujno ukrašenih peharčića.²¹

S istog nalazišta potječe i slučajni nalaz bikonične žare ukrašene s nekoliko nepravilnih horizontalnih kanelira na vratu i s parovima roščića na trbuhu.²²

9. SOTIN

Slučajni nalaz karakteristične žare »Belegiš II« tipa, horizontalno kaneliranog vrata, koso kaneliranog trbuha, s 4 para rošćića i drški.²³

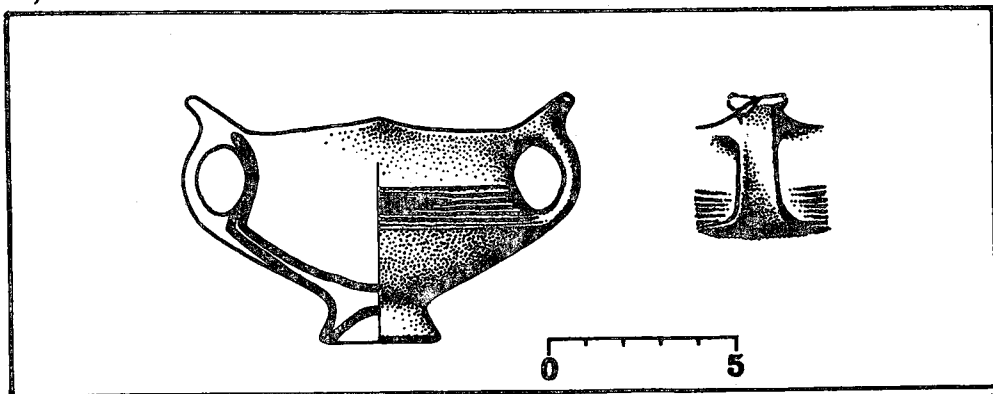
10. TRPINJA

Slučajni nalaz finog crnopoliranog peharčića na nozi, ukrašenog po ramenu horizontalnim žljebčićima (slika 6).²⁴

11. VINKOVCI

Nalazište Parkiralište Jugobanke nalazi se u centru grada, na povišenoj lijevoj obali Bosuta. Prilikom izgradnje parkirališta sakupljen je iz jedne veće jame izvjestan broj kasnobrončanodobnih nalaza.²⁵

Godine 1988. izvršena su zaštitna iskopavanja na lokaciji Ulica JNA 19-21, koja se nalazi neposredno uz Parkiralište Jugobanke i čini s njim jedinstven lokalitet. Tom je prilikom ustanovljeno da se radi o višeslojnom naseobinskom nalazištu vrlo velikog vremenskog raspona, debljine sloja do 2,25 m (pojedini ukopi dosižu i 3 m dubine). Zastupljen je neolitički, eneolitički, brončanodobni, keltski, rimski i srednjovjekovni materijal. Niveliranja i ukopavanja za rimskog razdoblja oštetila su i poremetila velik dio sloja, tako da se često zajedno nalazi izmiješan materijal svih razdoblja.²⁶

Slika 6: Trpinja (slučajni nalaz)

Fig. 6: Trpinja (chance find)

Srećom je ipak jedan dio nalazišta ostao pošteden, te je stratigrafija barem lokalno sačuvana. Ondje je na dubini od 2 m otkopano ognjište promjera oko 1,5 m. Ognjište je više puta obnavljano, pri čemu je površina učvršćivana ulomcima keramike. Obilan keramički materijal iz samog ognjišta i njegove okoline pripada završetku

srednjeg brončanog doba, odnosno horizontu »Belegiš I« ili »vatinsko-belegiškoj fazi« vatinske kulture, s bliskim analogijama u Privlaci.²⁷ Kasnom brončanom dobu, odnosno horizontu »Belegiš II«, može se pripisati tek nekoliko keramičkih ulomaka koji potječu iz sloja iznad ognjišta.

NALAZI: Parkiralište Jugobanke: veći broj ulomaka grube keramike; dva fina crnopolirana peharića na nozi ukrašena horizontalnim kanelirama na ramenu, analogni onom iz Trpinje (v. T. 12/1); ulomak brončanog bodeža; nekoliko perli od staklene paste.²⁸

12. VUČEDOL

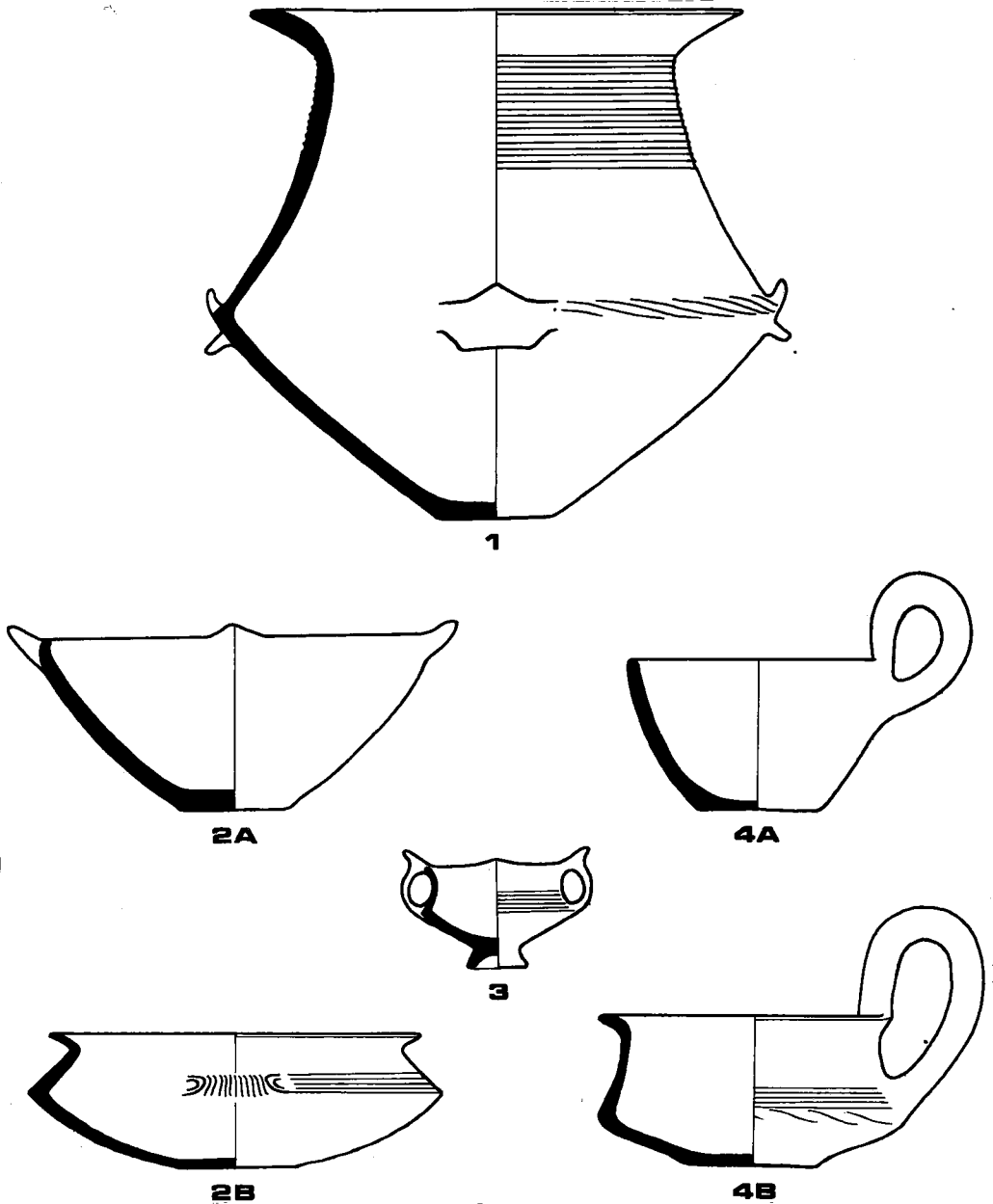
Kompleksno višeslojno prehistorijsko nalazište, u prvom redu glasovito eneolitičko naselje, nalazi se na lesnom platou uz desnu obalu Dunava, tridesetak metara iznad rijeke. Najmlađi nasebinski horizont na nalazištu Streimov vinograd pripada starijem horizontu kasnog brončanog doba. Nalazi iz jama istraženih tokom istraživanja 1984.–1988. (keramika i brončani predmeti) svjedoče o relativno provizornom i kratkotrajnom boravku nosilaca zrele faze grupe »Belegiš II« na ovom dijelu nalazišta. Rezultati iskopavanja objavljeni su u cijelosti u prošlom godištu »Opuscula archaeologica«.³⁰

KERAMIČKI NALAZI

Tipološka analiza keramike izvršena je na temelju nalaza grupe »Belegiš II« s navedenih 12 istočnoslavonskih nalazišta, te je stoga i mjerodavna za to područje. Većina opisanih keramičkih oblika prisutna je (često uz izvjesnu varijabilnost detalja) i na širem području rasprostiranja ove grupe, no za cjeloviti uvid u njezin repertoar bilo bi nužno uzeti u obzir sve poznate nalaze sa čitavog tog područja, što u ovom radu nije bilo moguće učiniti.

Općenite karakteristike keramike »Belegiš II« grupe mogle bi se sažeti u slijedećem: sklonost tamnoj (crnoj) glačanoj vanjskoj površini finijeg posuđa; ukras izveden kaneliranjem i to horizontalno u zoni vrata i ramena, a vertikalno, koso ili turbanasto na trbuhu; sklonost bikoničnom oblikovanju posuđa; česta pojava karakteristično oblikovanih roščića; sklonost četverostranoj simetriji (po 4 grupe ručki, roščića, drški, četvrtasto razvučeni obodi peharića).

Repertoar oblika posuđa prilično je skroman: u većem broju pojavljuju se jedino žare, nekoliko varijanti zdjela i peharčići na nozi (tablica). Preostali poznati oblici (šalice, te gruba keramika: lonci i poklopci) rijetki su i zastupljeni samo ulomcima, pa njihova detaljnija analiza za sada nije moguća.

Slika 7: Pregled tipova posuda grupe »Belegiš II« u istočnoj Slavoniji
Fig. 7: Pottery types of »Belegiš II« group in eastern Slavonia

1. ŽARE TIPA »BELEGIŠ II« (»pseudoprotovillanova«)

(slika 7/1)

Bikonična crnopolirana žara razgrnutog oboda, ukrašena kaneliranjem i parovima roščića i drški. Problematika vezana uz evoluciju, rasprostranjenost i regionalnu varijabilnost ovog najprepoznatljivijeg, a ujedno i najčešće zastupljenog tipa posude prodiskutirana je u zasebnom radu,³¹ tako da na ovom mjestu donosimo samo dodatne podatke koji se odnose na nalaze iz istočne Slavonije.

Pretežni dio primjeraka iz navedenog područja pripada tipološki zreloj varijanti horizontalno kaneliranog vrata, izrazito bikoničnog trbuha ukrašenog turbanastim, kosim ili kratkim vertikalnim kanelirama i grupama karakterističnih roščića i drški (varijanta C).³² Trbušasta žara iz Privlake (slika 3/2) jedini je istočnoslavonski primjerak tipološki najranije varijante A: arhaični oblik u potpunosti se podudara s prethodnim »Belegiš I« tipom, dok su crna glačana površina i kanelirani ukras karakteristike tipa »Belegiš II«. Jednostavne, skromno ukrašene bikonične žare iz Sarvaša³³ i Dalja³⁴ mogle bi stajati na kraju razvoja »Belegiš II« tipa (varijanta D). Radi se o slučajnim nalazima koje možemo analizirati samo stilistički, jer podaci o kontekstu nedostaju.

2. ZDJELE

Zdjele su nakon žara najčešće zastupljena vrsta posuda. Pojavljuju se u dva osnovna oblika i više različitih varijanti.

a. Konična zdjela uvučenog oboda

(slika 7/2a)

Radi se o tipu koji je podjednako karakterističan kako za kulturu polja sa žarama zapadnog dijela Panonske nizine tako i za istovremene srodne grupe istočno od Dunava. U različitim varijantama rasprostranjen je gotovo čitavom Karpatskom kotlinom, i to tokom cijelog kasnog brončanog doba.³⁵ Pojavljuje se podjednako često na nekropolama i na naseljima. Kvaliteta izrade varira od grube do brižljivo glačane površine, a isto tako i pečenje koje daje posudama razne nijanse smeđe ili crnu boju.

Najčešća varijanta unutar »Belegiš II« grupe, kako u istočnoj Slavoniji tako i na širem području njezinog rasprostiranja,³⁶ je srednje duboka konična zdjela uvučenog oboda, a s četiri simetrično raspoređena roščića koji izrastaju iz oboda, te koji svojim oblikom u potpunosti odgovaraju roščićima na ramenima žara. U pravilu su neukrašene, izuzev pojedinih rijetkih primjeraka gdje su roščići obrubljeni s nekoliko koncentričnih žljebića.

Druga karakteristična varijanta, također rasprostranjena na širem području »Belegiš II« grupe,³⁷ ima na obodu umjesto roščića male tunelaste ručke, često sedlasto oblikovane. Zanimljiv je ulomak takve zdjele iz Vučedola (stara iskopavanja)³⁸ kod kojeg je tunelasta ručka ukrašena vertikalnim kaneliranjem, kao što je to u pravilu slučaj kod bikoničnih zdjela (v. tip 2.b).

Kod treće varijante, bradavice ili horizontalne drške nisu smještene na samom obodu, nego nešto ispod njega.

Pojavljuje se, znatno rjeđe, i varijanta s fazetiranim ili turbanastim obodom (slika 4/5).

b. Bikonična zdjela

(slika 7/2B)

Široka, plitka zdjela razgrnutog oboda i vrlo izrazitog, oštro bikoničnog trbuha. Rame je u pravilu ukrašeno s nekoliko horizontalnih žljebića, bikonični lom katkada je turbanasto kaneliran (slika 4/4, 5). Neposredno nad njim nalazi se mala tunelasta ručka, ukrašena kratkim vertikalnim kanelirama. Površina je većinom brižljivo glaćana, smeđe ili, češće, crne boje.

	1	2.a	2.b	3	4.a	4.b
						
ALJMAŠ	7	1				
BATINA	1					
DALJ	8	1	1			
ERDUT	1					
KLISA	?					
OSIJEK	6	4	4			
PRIVLAKA	6	2	5			1
SARVAŠ	✱	✱	✱	✱		
SOTIN	1					
TRPINJA				1		
VINKOVCI	5	6		2		
VIČEDOL	39	11		5	1	1
UKUPNO	74	25	10	8	1	2

Tablica zastupljenosti pojedinih tipova posuda grupe »Belegiš II« u istočnoj Slavoniji (naveden je minimalni broj cijelih posuda od kojih potječu ulomci)

Frequency of pottery types of »Belegiš II« group in eastern Slavonia (according to the minimal required number of whole vessels)

Ovaj tip zdjele poznat je samo s pojedinih nalazišta istočne Slavonije, no na njima dolazi u priličnom broju (Privlaka: slika 4/2, 4, 6; Sarvaš: slika 5/1, 2» Osijek: slika 1; na Vučedolu za sada nije zastupljen). Sudeći prema objavljenom materijalu, ne pojavljuje se na preostalom području rasprostiranja »Belegiš II« grupe.³⁹ Moglo bi se raditi o regionalnom tipu koji je ograničen na krajnji zapadni dio njezinog areala.

3. PEHARČIĆ NA NOZI

(slika 7/3)

Radi se o malenoj posudici blago razgrnutog oboda i bikonične profilacije, na srednje visokoj nožici, s dvije vertikalne ručke. Obod je četvrtasto razvučen, s dva uzdignuća ili roščića između ručki. Ručke u gornjem dijelu prelaze u jednostruki ili dvostruki rogoliki izdanak. Rame je obično ukrašeno horizontalnim žljebčićima, a katkada urezanim linijama. Faktura je najčešće fina, stijenke vrlo tanke, a površina crne boje i brižljivo glačana.

Relativno je često zastupljen na istočnoslavonskim nalazištima (Vučedol, Trpinja: slika 6; Sarvaš, Vinkovci). Za razliku od toga, sa šireg područja rasprostiranja »Belegiš II« grupe nije nam poznat niti jedan objavljeni primjerak, pa bi se i ovdje moglo raditi o regionalno ograničenom obliku.

4. ŠALICE

(slika 7/4A, 4B)

Šalica s visokom ručkom, u različitim varijantama, široko je rasprostranjen, čest i prilično dugotrajan kasnobrončanodobni tip.⁴⁰ Međutim, na području istočne Slavonije, u kontekstu »Belegiš II« grupe, taj je tip posude zastupljen svega s nekoliko fragmentarnih primjeraka.

Moguće je razlikovati dva osnovna oblika: koničnu i bikoničnu šalicu. Poznat nam je samo jedan primjerak jednostavne konične šalice s visokom ručkom okruglastog presjeka koja je jedva primjetno tordirana, iz jame V-84/14 iz Vučedola. Analogne šalice pripadaju starijem horizontu kasnog brončanog doba,⁴¹ ali i mlađim razdobljima.⁴²

Iz Privlake (slika 4/1) i Vučedola potječe nekoliko ulomaka šalice razgrnutog oboda i oštro bikoničnog trbuha, s visokom ručkom okruglastog presjeka. Rame je ukrašeno s nekoliko horizontalnih žljebića, bikonični trbuh može biti turbanasto kaneliran.⁴³ Profilacijom i rasporedom ukrasa, kao i brižljivom obradom površine, bliska je bikoničnoj zdjeli (tip 2.b). Izolirani ulomci ručki ukrašeni poprečnim kaneliranjem ili torzijom (slika 4/3) mogu pripadati ovom kao i prethodnom obliku šalice.

OSTALI OBLICI POSUDA

Pored opisanih oblika, iz Privlake potječe izvjestan broj ulomaka finijih i grubljih lonaca koji po svoj prilici pripadaju »Belegiš II« horizontu. Fragmentiranost nalaza ne dopušta njihovu cjelovitu rekonstrukciju, a broj primjeraka premalen je za ozbiljniju tipološku analizu.

Finiji primjerci ukrašeni su po ramenu horizontalnim ili kosim kaneliranjem. Obod im je lagano razgrnut, trbuh zaobljen (slika 3/3). Sačuvani su i ulomci široke trakaste ručke koja nadvisuje obod i spaja ga s ramenom, no točan oblik i broj ručki nije moguće odrediti. Vanjska površina prilično je brižljivo zaglađena, smeđe boje.

Nešto je grublje fature široki, dublji lonac mekane S-profilacije, s masivnim horizontalnim drškama na trbuhu koje svojim oblikom odgovaraju drškama na žarama. Vrat i rame ukrašeni su širokim horizontalnim kanelirama (slika 3/4). Lonac je izvana sive, iznutra svijetložutosmeđe boje.

Grubo posuđe za svakodnevnu uporabu slabo je poznato. Radi se pretežno o neuglednim oblicima koji se, ako se radi o slučajnom nalazu, rijetko sačuvaju; u literaturi im se obično ne posvećuje naročita pažnja. Posuđe koje potječe sa sistematski iskopavanih nalazišta istočne Slavonije vrlo je fragmentarno sačuvano, tako da niti jedan oblik nije bilo moguće rekonstruirati u cijelosti. Relativno često pojavljuju se ulomci oboda s karakterističnim masivnim horizontalnim ručkama (slika 4/9). Vjerojatno se radi o jednostavnim cilindričnim loncima grube fature, tipu koji je za kasnog brončanog doba rasprostranjen širom Karpatske kotline. Pojedine grube posude čiji oblik nije moguće rekonstruirati bile su ukrašene plastičnim trakama s nizovima otisaka prsta (slika 4/11). Iz Privlake je i jednostavni, grubi okrugli poklopac s trakastom ručkom (slika 4/10), analogan primjercima iz Kovačice⁴⁴ i Csorve.⁴⁵

Na prostoru istočne Slavonije poznato nam je dvanaestak nalazišta »Belegiš II« grupe. Od tog broja, polovica ih je nanizana duž desne obale Dunava, dok su preostala uglavnom raspoređena uz desnu obalu Drave (Osijek je za sada najzapadnije nalazište) i uz lijevu obalu Bosuta, koji, čini se, predstavlja granicu grupe prema jugozapadu. Time je njezino područje rasprostiranja ograničeno na 20 kilometara široki pojas zapadno od Dunava. Polovica poznatih nalazišta su naselja, dok su ostalo položaji s kojih potječu slučajni nalazi bez bližih podataka; za sada ne raspoložemo niti s jednim sigurnim nalazom iz groblja.

Djelomično istraženi naseobinski lokaliteti ne ostavljaju naročito snažan dojam. Sloj koji pripada »Belegiš II« horizontu obično je tanak, arhitektonski ostaci vrlo skromni (ograničeni na relativno plitke jame nepravilnog tlocrta), a niti keramički nalazi nisu preobilati iako je dio posuđa tehnološki vrlo kvalitetno izrađen. Takva situacija sugerira kratkotrajan boravak ili privremeno, provizorno naseljavanje. Ovdje je ipak potrebna znatna mjera opreza, jer je upravo kasnobrončanodobni horizont često teško oštećen kasnijim niveliranjima i ukopavanjima za latensko razdoblje, ili se nalazi pri samoj površini, pa je razoren dugotrajnom obradom zemlje. Donekle iznenađuju prilično brojni kovinski nalazi iz naselja (Vučedol, Vinkovci), što svjedoči o relativnom bogatstvu i širokoj upotrebi bronce na ovom prostoru za trajanja starijeg horizonta kasnog brončanog doba.

Naselja grupe »Belegiš II« često zauzimaju iste položaje na kojima su se prije njih nalazila kasnovatinska naselja. Takav je slučaj na četiri od šest naseobinskih lokaliteta (Privlaka, Vinkovci, Dalj i Aljmaš). U Dalju i Vinkovcima, »Belegiš II« horizont neposredno preslojava kasnovatinski horizont. Sličan stratigrafski odnos može se naslutiti i u Privlaci, gdje pojedini »Belegiš II« nalazi arhaičnih obilježja go-

vore u prilog kontinuiranom naseljavanju i razvoju. Za Aljmaš za sada ne raspolažemo stratigrafskim podacima: nalazi obje vrste sakupljeni su ondje s površine.

Kontinuirani razvoj moguće je pratiti i u stilu izrade keramičkog posuda ovog područja. Karakteristične žare »Belegiš II« tipa zastupljene su svim varijantama, od tipološki najstarijih (Privlaka) do najmlađih (Sarvaš), iako se sve ne pojavljuju niti na jednom nalazištu. Mnogi detalji oblikovanja i ukrasa naslijeđeni su ili preuzeti u modificiranom obliku od kasnovatinskih prethodnika. Porijeklo četverostranog raščlanjivanja možemo tražiti u kasnovatinskim zdjelama i amforcama četverokutno razvučenog oboda. Peharčići na nozi, sa svojim četvrtasto razvučenim obodima i ukrasno oblikovanim gornjim krajem ručki, vrlo su bliski kasnovatinskom ukusu. Slično se može protumačiti i sporadična pojava ukrašavanja urezivanjem na ramenu i vratu posuda.

Žara arhaičnog izgleda (varijanta A) iz Privlake koja stoji na početku razvoja ovog tipa označava početak kasnog brončanog doba, odnosno njegovog stupnja D,⁴⁶ a ujedno i početak života grupe »Belegiš II« u istočnoj Slavoniji. Vremensko određenje njezine zrele faze na ovom području omogućuju kovinski nalazi iz naselja na Vučedolu.⁴⁷ Bodež i igla pripadaju najvjerojatnije stupnju Ha A₁ kasnog brončanog doba.⁴⁸ Slično treba datirati i analognu iglu iz Osijeka⁴⁹ i šuplje dlijeto iz Vinkovaca.⁵⁰ Stilistički kasne žare iz Sarvaša i Dalja mogle bi ukazivati na trajanje života grupe i nakon stupnja Ha A₁ kasnog brončanog doba.

* * *

Područje istočne Slavonije relativno je intenzivno arheološki istraživano u usporedbi s mnogim drugim krajevima u Hrvatskoj. Unatoč tome, stanje poznavanja nalazišta i materijala grupe »Belegiš II« još uvijek moramo ocijeniti kao nepotpuno i nedovoljno. Na temelju poznatog ipak je moguće donijeti slijedeće zaključke:

1. Nema sumnje da područje rasprostiranja grupe »Belegiš II« obuhvaća i istočnu Slavoniju, na zapad do Osijeka i rijeke Bosuta. Sve temeljne osobine materijalne kulture koje možemo pratiti na istočnooslavonskim nalazištima prisutne su i na području istočno od Dunava. Izvjesne osobitosti (pojava pojedinih osebujnih varijanti ili tipova posuda koji se, izgleda, pojavljuju samo na ovom području) moguće je objasniti lokalnim razvojem.

2. Unatoč nepotpunom stupnju istraženosti, brojni raspoloživi podaci govore u prilog pretpostavci da grupa »Belegiš II« nije u istočnoj Slavoniji strana pojava, nego je i ovdje izrasla iz lokalnog supstrata, a to je kasna faza vatinske kulture, odnosno njezine vatinsko-belegiške varijante. Pri današnjem stupnju istraživanja bilo bi preuranjeno pokušati odgovoriti na pitanje što je – i odakle – potaklo promjene na početku kasnog brončanog doba koje se na ovom području najjasnije očituju u promjeni keramografskog stila.

BILJEŠKE

Skraćeno citirani časopisi:

AP – Arheološki pregled;

IHAD – Izdanja Hrvatskog arheološkog društva;

RVM – Rad Vojvodanskih muzeja

- 1 Usmena informacija J. Šimić.
- 2 Neobjavljeno; Muzej Slavonije, Osijek. Za uvid u nalaze iz Aljmaša, kao i u sav preostali materijal pohranjen u Muzeju Slavonije u Osijeku, zahvaljujem kolegici Jasni Šimić.
- 3 S. Gallus, T. Horvath *Un peuple cavalier préscythique en Hongrie*, Budapest 1939, 13, 17, 27, 51; čuva Naturhistorisches Museum, Beč.
- 4 Neobjavljeno; čuva Muzej Slavonije, Osijek.
- 5 S. Foltiny, *Neue Angaben zur Kenntnis der urnenfelderzeitlichen Keramik im südlichen Teile des Karpatenbeckens*, *Apulum* 6, Alba Iulia 1967: 54, T. 4/6; idem, *Zum Problem der sogenannten »Pseudo-Protovillanovaurnen«*, *Origini* 2, Roma 1968: sl. 7/5; slučajni nalaz; čuva Naturhistorisches Museum, Beč.
- 6 J. Šimić, *Pokusno istraživanje na lokalitetu »Gradac« u Sarvašu*. Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva 18/1, Zagreb 1986; 7; radi se o ulomcima žara (izvana crne, iznutra crvenkastosmede ili narančaste boje), ukrašenih po trbuhu kosim ili kratkim vertikalnim kanelirama, te parovima roščića i drški, odnosno parovima kanelirani roščić / široka traka ručka; neobjavljeno; čuva Muzej Slavonije, Osijek.
- 7 M. Bulat, *Livadice, Dalj – naselje iz bronzanog doba*, AP 21, Beograd 1980, 46; J. Šimić, *Dalj – Livadice, naselje iz bronzanog doba*, Istraživanje 1979. godine. Osječki zbornik 18-19, Osijek 1987, 8-14.
- 8 J. Šimić, *Dalj – Livadice, naslje iz bronzanog doba*, Istraživanje 1979, godine. Osječki zbornik 18-19, Osijek 1987: žare: T. 6/5, 8; 7/8; 7/8, 9; konične zdjele: T. 3/9; 6/4; bikonična zdjela: T. 2/6; drške grubih posuda: T. 1/3; 2/2; 3/2; čuva Muzej Slavonije, Osijek.
- 9 S. Foltiny, *Neue Angaben zur Kenntnis der urnenfelderzeitlichen Keramik im südlichen Teile des Karpatenbeckens*, *Apulum* 6, Alba Iulia 1967, 54, T. 4/2; K. Vinski-Gasparini, *Kultura polja sa žarama sa svojim grupama, Praistorija jugoslavenskih zemalja* 4, Sarajevo 1983, 605; čuva Museum für Vorund Frühgeschichte, Berlin.
- 10 S. Foltiny, *Neue Angaben zur Kenntnis der urnenfelderzeitlichen Keramik im südlichen Teile des Karpatenbeckens*, *Apulum* 6, Alba Iulia 1967, 54, T.4/2; idem. *Ka poznobronzodopskoj keramici Vojvodine*. RVM 15-17, Novi Sad 1966-68: T. 3/3; idem. *Zum Problem der sogenannten »Pseudo-Protovillanovaurnen«*. *Origini* 2, Roma 1968: sl.7/4; K. Vinski-Gasparini, *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*, Zadar 1973. 179, T. 6/6; čuva Arheološki muzej, Zagreb.
- 11 K. Minichreiter, K. Erdut »Veliki Varod, Mali Varod, Žarkovac«, Osijek – višeslojno prapovijesno nalazište. AP 24, Beograd 1985, 26-29.
- 12 M. Bulat, Z. Bojčić, *Rekongisciranje arheološkog odjela Muzeja Slavonije u Osijeku u 1979. godini*, AP 21, Beograd 1980, 198.
- 13 Neobjavljeno; čuva Muzej Slavonije, Osijek.
- 14 Neobjavljeno; čuva Muzej Slavonije, Osijek.

- 15 J. Todorović, Die Oppida der Skordisker im jugoslawischen Donaugebit, *Archeologické rozhledy* 23/5, Praha 1971, 564-565 (prvi spomen Privlake kao keltskog nalazišta).
- 16 N. Majnarić-Pandžić, Gradina u Privlaci – utvrđeno kasnolatenško naselje, AP 22, Beograd 1981; eadem, Srednje brončano doba u istočnoj Slavoniji. Arheološka istraživanja u istočnoj Slavoniji i Baranji, IHAD 9, Zagreb 1984; eadem, Prilog problematici kasnolatenških utvrđenih naselja u Slavoniji, *Opuscula Archaeologica* 9, Zagreb 1984: situacioni plan i profili iskopa (prilozi 1-4).
- 17 eadem, Srednje brončano doba u istočnoj Slavoniji, Arheološka istraživanja u istočnoj Slavoniji i Baranji, IHAD 9, Zagreb 1984: sl. 7, 8, 9/1.
- 18 Većinom neobjavljeno, u Arheološkom muzeju u Zagrebu i Muzeju Slavonije u Osijeku.
- 19 J. Šimić, Pokusno istraživanje na lokalitetu »Gradac« u Sarvašu. Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva 18/1, Zagreb 1986; eadem, Sarvaš/Gradac, prapovijesno višeslojno naselje, AP 1986, Ljubljana 1987, 68-69.
- 20 Z. Vinski, Brončanodobne ostave Lovas i Vukovar, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 1, Zagreb 1958, 25, T. 10/9.
- 21 J. Šimić, Sarvaš/Gradac, prapovijesno višeslojno naselje, AP 1986, Ljubljana 1987, 65, sl. 3/1.
- 22 S. Foltiny, Ka poznobronzanodopskoj keramici Vojvodine, RVM 15-17, Novi Sad: T. 1/3; idem: Zum Problem der sogenannten »Pseudo- Protovillanovaurnen«. *Origini* 2, Roma 1968: sl. 4/6; čuva Muzej Slavonije, Osijek.
- 23 S. Foltiny, Neue Angaben zur Kenntnis der urnenfelderzeitlichen Keramik im südlichen Teile des Karpatenbeckens, *Apulum* 6, Alba Iulia 1967: T. 4/4; idem, Ka poznobronzanodopskoj keramici Vojvodine, RVM 15-17, Novi Sad 1966-68: T. 2/3; idem, Zum Problem der sogenannten »Pseudo-Protovillanovaurnen«. *Origini* 2, Roma 1968: Sl. 7/3; čuva Arheološki muzej, Zagreb.
- 24 Neobjavljeno; Gradski muzej, Vukovar. Za uvid u materijal pohranjen u vukovarskom muzeju zahvaljujem kolegici Ruži Marić.
- 25 N. Majnarić-Pandžić, Srednje brončano doba u istočnoj Slavoniji i, Arheološka istraživanja istočnoj Slavoniji i baranji, IHAD 9, Zagreb 1984, 68.
- 26 Za uvid u materijal i terensku dokumentaciju iskopavanja zahvaljujem kolegici Ivani Iskri-Janošić.
- 27 Ibidem, 80, sl. 7, 8, 9/1.
- 28 Ibidem, sl. 6/3, 4 (peharčići na nozi).
- 29 Neobjavljeno, Gradski muzej, Vinkovci.
- 30 S. Forenbaher, Vučedol, Streimov vinograd: horizont kasnog brončanog doba, *Opuscula archaeologica* 14, Zagreb 1989, 55-56.
- 31 S. Forenbaher, On »Pseudoprotovillanova« Urns in Yugoslav Danube Area. *Opuscula archaeologica* 13, Zagreb 1988, 23-41.
- 32 Ibidem, 24-25, slika 1.
- 33 S. Foltiny, Ka poznobronzanodopskoj keramici Vojvodine, RVM 15-17, Novi Sad 1966-68: T. 1/3; idem: Zum Problem der sogenannten »Pseudo-Protovillanovaurnen«. *Origini* 2, Roma 1968: sl. 4/6.
- 34 Idem, Neue Angaben zur Kenntnis der urnenfelderzeitlichen Keramik im südlichen Teile des Karpatenbeckens, *Apulum* 6, Alba Iulia 1967, T. 4/2.
- 35 Ibidem, 70; K. Vinski-Gasparini, Fibule u obliku violinskog gudala u Jugoslaviji, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 8, Zagreb 1974, 25.
- 36 N. Tasić, Praistorija Vojvodine, Novi Sad, 1974. 230, T. 23, desni stupac/1; idem. Bronze- und ältere Eisenzeit auf Gomolava, Gomolava, Simpozijum Ruma 1986, Novi

- Sad 1988; M. Garašanin, *Praistorija na tlu SR Srbije*, Beograd 1973, 412; idem. *Period polja sa urnama Vojvodine. Praistorija jugoslavenskih zemalja* 4, Sarajevo 1983, 679.
- 37 V. Trbuhović, *Praistorijska nekropola u Belegišu*, *Starinar* 11/1960, Beograd 1961: sl. 32 (Belegiš – Stojića gumno, grob 10); N. Tasić, *Naselje kulture polja sa urnama u istočnom delu Srema*, *RVM* 11, Novi Sad 1962: T. 5/3 (Jakovo); B. Brukner, *Gomolava, Hrtkovci – višeslojno nalazište*, *AP* 16, Beograd 1974: T. 10/15 (Gomolava).
- 38 V. Hoffiler, *Zagreb – Musée National. Corpus Vasorum Antiquorum, Yugoslavie* 1, Paris 1933: T. 41/2.
- 39 N. Tasić, *Bronze- und ältere Eisenzeit auf Gomolava, Gomolava, simpozijum Ruma 1986, Novi Sad 1988*, među karakterističnim materijalom »Belegiš II« horizonta na Gomolavi spominje i »bikonične zdjele s horizontalno kaneliranim ramenom«, bez popratne ilustracije.
- 40 S. Foltiny, *Neue Angaben zur Kenntnis der urnenfelderzeitlichen Keramik im südlichen Teile des Karpatenbeckens*, *Apulum* 6, Alba Iulia 1967, 71, sl. 2/1 2; sl. 3/1.
- 41 N. Tasić, *Naselje kulture polja sa urnama u istočnom delu Srema*, *RVM* 11, Novi Sad 1962, 131 (Stari Slankamen); M. Kosorić, J. Todorović »Grad« – naselje žutobrdske kulturne grupe. *Starinar* 13-14/1962-63, Beograd 1965: sl. 2/ž (Usije-Grad).
- 42 O. Brukner, *Halštatska nekropola kod Doroslava. Građa za proučavanje spomenika kulture Vojvodine* 3, Novi Sad 1959, 15, sl. 19 (Doroslovo).
- 43 N. Tasić, *Praistorija Vojvodine*. Novi Sad, 1974, 230, T. 23, desni stupac/2 (među karakterističnim oblicima mlađe faze »Belegiš« grupe).
- 44 M. Prikčić, *Vinogradi, Kovačica – nekropola starijeg gvozdenog doba*, *AP* 19, Beograd 1977: T. 23/2 (grob 12).
- 45 O. Trogmayer, *Beiträge zur Spätbronzezeit des südlichen Teils der ungarischen Tiefebene*. *Acta Archeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 15, Budapest 1963: T. 10/4 (grob 30); T. 13/7 (grob 52).
- 46 S. Forenbaher, *On »Pseudoprotovillanova« Urns in Yugoslav Danube Area*, *Opuscula archaeologica* 13, Zagreb 1988, 24, 33, tablica 4.
- 47 *Na Vučedolu je, sudeći po keramičkim nalazima, zastupljena samo zrela faza »Belegiš II« grupe*. S. Forenbaher, *Vučedol, Streimov vinograd: horizont kasnog brončanog doba*. *Opuscula archaeologica* 14, Zagreb 1989, 62, 64 (nota 14).
- 48 *Bodež s jezičcem i igla s topuzastom glavom ukrašena motivom jelove grančice*. S. Forenbaher, *On »Pseudoprotovillanova« Urns in Yugoslav Danube Area*, *Opuscula archaeologica* 13, Zagreb 1988, 30–31, slika 4.
- 49 *Igla s topuzastom glavom ukrašena motivom borove grančice*. Neobjavljeno; Muzej Slavonije, Osijek.
- 50 *Neobjavljeno, Gradski muzej, Vinkovci*. Primjerak iz Vinkovaca najbliži je dljetima iz ostava Poljanci I, Brodski Varoš i Budinščina. Sve tri pripadaju II horizontu ostava, odnosno stupnju Ha A₁ kasnog brončanog doba. K. Vinski-Gasparini, *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*, Zadar 1973: Poljanci I: T. 49/8; Brodski Varoš: T. 61/31; Budinščina: T. 78/24.

SUMMARY

SITES OF THE LATE BRONZE AGE »BELEGIŠ II« GROUP IN EASTERN SLAVONIA

Excavations conducted at the prehistoric settlements of Privlaka and Vučedol produced an important number of significant finds from the older horizon of the Late Bronze Age. Field investigations were carried out during the last decade by the Department of Archaeology, Faculty of Philosophy, Zagreb. Typologically, these finds belong to the »Belegiš II« group, and are better known from numerous sites in Bačka, Banat, Srijem, and adjacent areas. Until recently, in eastern Slavonia they have been regarded as indicative of foreign influences. However, similar finds were noted recently on several other eastern Slavonian sites, both from systematic excavations and isolated finds. Including a few other isolated finds known from the literature, there is a total of a dozen known sites attributable to the »Belegiš II« group. This sheds some new light on the existence of this group in eastern Slavonia.

SITES

1. **ALJMAŠ:** surface finds collected from what was most probably a settlement site. Characteristic remains include fragments of »Belegiš II« (»pseudoprotovillanova«) urns as well as some Middle Bronze Age potsherds.
2. **BATINA SKELA:** one isolated fragment of an unconventionally decorated urn of »Belegiš II« type.⁵
3. **DALJ:** settlement site. Excavations in 1979 exposed an area of 175 m² (in 7 separate trenches), with a cultural stratum 1–1.5 m thick. The sequence begins with Middle Bronze Age incrustated ware (horizon Bijelo Brdo – Dalj), is followed by a level containing late Vatin (»Belegiš II«) pottery, and ends with a level containing pottery of the »Belegiš II« group.⁷ There are also several isolated finds of urns of »Belegiš II« type.⁹
4. **ERDUT:** chance find of an urn of »Belegiš II« type.¹⁰
5. **KLISA:** surface finds collected from what is most probably a settlement site. Among the finds were some black-burnished, fluted fragments, probably of urns of »Belegiš II« type.¹²
6. **OSIJEK:** isolated fragments of characteristic »Belegiš II« urns and bowls (fig. 1). Bronze finds include a club-shaped pin (Keulenkopfnadel) with incised decoration, and a sewing-needle.
7. **PRIVLAKA:** settlement site. Excavations in 1979 exposed more than 100 m² in one contiguous area.¹⁶ The cultural stratum was about 2 m thick. The bronze age level was represented by a thin, damaged layer, positioned between thick neolithic and La Tène strata, and contained mostly late Vatin pottery. Characteristic Late Bronze Age pottery of the »Belegiš II« type was concentrated around and above a bronze age pit (fig. 2, 3, 4).
8. **SARVAŠ:** settlement site. Large-scale excavations conducted by R. R. Schmidt in 1943 and 1944 (unpublished); two test trenches¹⁹ in 1986, with a combined area of 50 m.² The cultural stratum is over 6 m thick, beginning with neolithic, followed by copper age, bronze age and iron age levels. The bronze age level is about 0.75 m thick and contains mostly »Belegiš II« pottery (fig. 5).
9. **SOTIN:** isolated find of an urn of »Belegiš II« type.²³
10. **TRPINJA:** isolated find of a fine, fluted, black-burnished, two-handed pedestalled cup (fig. 6).
11. **VINKOVCI:** isolated finds²⁵ and rescue excavations in 1988 at a settlement site. The cultural stratum was up to 2.25 m thick and contained finds from the neolithic to the middle ages. Unfortunately, it was

badly disturbed by construction during the period of roman occupation. In rare places where stratigraphy remained intact, the late Vatin (»Belegiš II«) level was followed by scarce pottery finds attributable to the »Belegiš II« group.

12. VUČEDOL: settlement site. Excavations in 1897, 1938, and 1984–90 produced evidence of neolithic, copper, bronze and iron age occupations. Traces of the Late Bronze Age settlement have been documented only at the »Vineyard Streim« part of the site, where they represent the youngest occupational level. A series of pits containing characteristic »Belegiš II« finds was investigated during the seasons 1984–88.³⁰

POTTERY

General characteristics of »Belegiš II« pottery include the following: a dark (black) burnished outer surface, fluted decorations (horizontal along the neck, vertical or inclined along the shoulder), carinated shapes, and quadrilateral symmetry. There are only a few pottery forms that are well represented and appear fairly regularly (table). Most common is the black-burnished, carinated urn of the type »Belegiš II« (or »pseudoprotovillanova«) (fig. 7/1). Its changes through time, regional distribution and variability were discussed in a previous paper.³¹ Bowls appear in two basic forms: conical with incurving rim, and carinated with everted rim. The first type (fig. 7/2A) appears in a number of variants; the most common type has four horns protruding from the rim. The second type (fig. 7/2B) and small carinated, pedestalled cups with two vertical handles (fig. 7/3), appear only in the western part of the distribution of »Belegiš II« pottery. They do not seem to appear east of the Danube. Less frequent are conical and carinated cups with tall handles (fig. 7/4A, 4B).

In addition to the types discussed above, several different forms of pots attributable to »Belegiš II« horizon appear at Privlaka (fig. 3/3, 4). However, they are too infrequent and fragmented to warrant detailed typological analyses. Household wares are poorly known; it has been commonly assumed that they are atypical, and since they are aesthetically unattractive they received little attention in the older literature. Judging from the few existing fragments, one common form was probably a cylindrical pot with massive horizontal handles, sometimes decorated by finger-impressed bands of clay (fig. 4/9, 11). There is also a fragment of a simple circular lid (fig. 4/10).

Of the dozen sites of the »Belegiš II« group known from eastern Slavonia, half are located along the right bank of the Danube, while most of the rest are situated on the right bank of the Drava (Osijek perhaps delineating the westernmost edge) and the left bank of the Bosut (seemingly delineating the southwestern border). The distributional area in eastern Slavonia is thus limited to a 20-kilometer wide zone west of the Danube. Half of the sites are known settlement sites, while the rest of the locations lack detailed data. There are not yet any confirmed grave finds.

The existing partly excavated settlement sites do not strike one as being very impressive. The »Belegiš II« horizons are usually thin, features are limited to relatively shallow, irregular pits, and even potsherds are not too copious. At face value, this suggests a short-term occupation or a temporary settlement. However, one must proceed with caution: the Late Bronze Age level is often badly damaged by significant levelling and burrowing during the La Tene period, or destroyed by millennia of agricultural exploitation. A surprisingly large number of bronze finds from settlements (Vučedol, Vinkovci) documents the relative abundance and wide use of the metal in the area during the older horizon of the Late Bronze Age.

Settlements of the »Belegiš II« group often overlie late Vatin culture settlements. Such is the case at four out of six settlement sites (Privlaka, Vinkovci, Dalj, Aljmaš). In Dalj and Vinkovci, the »Belegiš II« horizon immediately overlies the late Vatin horizon. A similar stratigraphic relation is anticipated at Privlaka, where a few archaic-looking »Belegiš II« finds suggest a continuous occupation and development. For Aljmaš, stratigraphic data are lacking; finds of both types were collected from the surface.

A continuous development is also visible in the stylistic development of pottery in the area. Characteristic »Belegiš II« (or »Pseudoprotovillanova«) urns are represented by all variants, from the typologically earliest (Privlaka, fig. 3/2) to latest (Sarvaš), although all never appear together on a single site. A number of details of shape and decoration characteristic of late Vatin pottery continue to be used. For example, precursors of the quadrilateral symmetry of »Belegiš II« pottery can be seen in the quadrangular mouths of late Vatin bowls and juglets. The same can be said for the sporadic appearance of incised decorations along the neck and shoulder of some vessels, and the appearance of small pedestalled two-handled cups.

The archaic urn (variant A)⁴⁶ from Privlaka (fig. 3/2) signals the onset of the Late Bronze Age (or its period D according to the central European chronological system), and emergence of the »Belegiš II« group in eastern Slavonia. Its developed phase in this area can be dated by bronze finds from Vučedol:⁴⁷ the dagger and the pin belong most probably to Ha A 1 period.⁴⁸ An analogous pin from Osijek, as well as the socketed chisel from Vinkovci⁵⁰ (both unpublished) probably date from the same period. Stylistically late urns from Sarvaš and Dalj might indicate the continuation of this group into a later period.

Although our knowledge of sites and finds of the »Belegiš II« group in eastern Slavonia is still very fragmentary and incomplete, the available facts allow us to make the following observations and suggestions:

1. There is no doubt that the area occupied by the »Belegiš II« group includes eastern Slavonia, to the Bosut river on the southwest and Osijek to the west. All of the fundamental characteristics of the material culture are also known east of the Danube. Furthermore, I suggest that the few specific differences (e.g. the appearance of some pottery forms restricted only to this area) can best be explained by local developments.
2. A number of indications suggest that the »Belegiš II« group did not result from the incursion of foreign peoples into eastern Slavonia, but, as in the area east of the Danube, it developed from its local predecessor, the late Vatin culture (or its Vatin-Belegiš variant). It is still premature to suggest an explanation for the emergence of a new style of pottery at the beginning of the Late Bronze Age.

